

Forfatter: Laub, Hardenack Otto Conrad

Titel: BREV TIL: Martensen, Hans Lassen FRA: Laub, Hardenack Otto Conrad (1871-05-31)

Citation: Laub, Hardenack Otto Conrad: "BREV TIL: Martensen, Hans Lassen FRA: Laub, Hardenack Otto Conrad (1871-05-31)", i *Biskop Otto Laubs Levnet - En livsskildring i breve (2. bind)*, Karl Schønbergs Forlag, s. 238. Onlineudgave fra Danmarks Breve: <https://tekster.kb.dk/text/letters-002252230-002-shoot-L0022522300020089.pdf> (tilgået 19. juni 2024)

Anvendt udgave: Biskop Otto Laubs Levnet - En livsskildring i breve (2. bind)

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

*Fra Laub til Martensen
Viborg, 31. Mai 1871*

Kjære Biskop Martensen! Jeg har længtes efter at komme til at sige Dem Noget om Deres Ethik; gid jeg nu maa kunne gjøre det forstaaeligt! Bedst havde De forstaaet mig, naar De havde kunnet høre, hvad jeg har sagt Dem hver Dag i mit Hjerte, men saaledes kunne vi jo ikke leve sammen i denne Verden, vi maae nøies med Fragmenter og Antydninger.

Da jeg tog denne Bog med paa min Reise, skeete det ikke uden nogen Frygt for, at enten mit Arbeide skulde optage mig saaledes, at jeg ikke kunde læse med den rette Glæde, eller at det Omvendte skulde skee; men denne Frygt har viist sig ugrundet. At det gik langsomt med Læsningen, havde kun til Følge, at jeg læste desto bedre; det hændtes mig oftere, at jeg mere længtes tilbage til det, jeg havde læst, end fremad, og endnu i dette Øieblik (jeg har nu omtrent læst det Halve) kan jeg være lidt bange for at blive for hastigt færdig. Og — ganske vist blev jeg aldeles optagen af, hvad jeg læste, levede deri, saa at sige Nat og Dag, men har dog aldrig været bedre skikket til, hvad jeg skulde, — saaledes blev Alt indeni mig gjort levende og bragt i Harmonie; jeg var hos Dem kun i det, hvori jeg skulde være, ved Alt, hvad jeg tog mig for. Jeg har flere Gange læst s. 239i Deres Bog indtil det Øieblik, da jeg skulde klæde mig paa, for at gaae i Kirke; og jeg har engang taget en af Deres Tanker med til Menigheden (om „Hænderne“, som vi have faaet i Stedet for „Vinger“).

Strax ved de første Blade var jeg inde i en heel Verden, men hvori jeg følte mig hjemme; det var min egen, som jeg trængte til at faae lukket op for mig. Nu ere der vel kun Faa, som kunde komme saaledes forberedte til denne Bog som jeg; men jeg mener dog, at Enhver, der begynder, maa strax vide, hvad De vil, og hvor han kommer hen, og dersom han veed, hvad der rører sig eller ligger gjemt i et Menneske, — strax være med. De har strax fra Begyndelsen fremstillet de Modsætninger, hvorom det Hele maa dreie sig, saa klart og bestemt, at Ingen kan være i Tvivl. Jeg mener ikke blot Modsætningen imellem Godt og Ondt (det, som skal frem, og det, som skal stødes ud); thi denne Modsætning maa dog i Grunden Enhver, som vil have en Ethik, selv bringe med, skjøndt ogsaa den kan i enhver Tid trænges til, og har her faaet en ny Betydning, — kan man her ikke enes, saa kan man ikke engang faae begyndt. Jeg mener især Modsætningen imellem det, som kun skal adskilles for at forenes: imellem det Religieuse og det Ikke-Religieuse, imellem Gud og Verden (i den gode Betydning), imellem det Religieuse og det Humane, imellem det Ene og de mange Ting, imellem det Hele („Riget“) og de Enkelte, — disse Grundmodsætninger, hvori alt det Efterfølgende bevæger sig, og som komme trem i deres hele Fylde i Udviklingen af det høieste „Gode“, de uforlignelige Afsnit „Optimisme og Pessimisme“, „Forløsning og Emancipation“, „Socialisme og Individualisme“. At man aldrig overvældes af den Rigdom, som efterhaanden s. 240kommer frem, at man paa ethvert Sted kan ganske give sig hen og dog være fuldstændig hjemme, beroer paa den faste og klare Sammenhæng, hvori det Hele er holdt; det er mærkeligt, hvor simpelt og overskueligt Anlægget er, hvor faa dog i Grunden de Tanker ere, hvormed der opereres. Men det beroer ligesaa meget paa, at Tankerne ikke komme frem i deres Nøgenhed, men i levende Skikkelser (som er noget Andet end en Indklædning i smukke Ord), Skikkelser, som bestandig blive fyldigere, idet man mærker, at man har dem, ikke i Bogen, men omkring sig i det virkelige Liv; det beroer paa, at De har brugt den Ret, De har hævdet for Phantasien i Videnskaben, at De har kunnet bruge den (thi det er dog en særlig Gave) saaledes, at der næsten fremkommer noget Dramatisk, der endog naaer til de enkelte Udtryk (— — „det stormfulde Øde“ — —).

Jeg kom til en ung Præst, som har Sands for, hvad der er godt. For ham læste jeg § 14 (Prometheusmythen) og §§ 21 til 25 („Sjælen“ — „dens Organisme“ — „Assimilation og Production“, — hvor der ogsaa for mig havde været saa meget Nyt). Han var aldeles henreven, og De kan tænke Dem, hvad det var mig at spille min Glæde i en Andens. Jeg vilde ogsaa have læst § 15 („Ethikens Inddeling“), dersom der havde været Tid dertil, og dersom jeg ikke havde meent, at han hellere selv maatte sætte sig ind i Systemet. Denne Paragraph har jeg læst flere Gange; den er af stor Betydning for at forstaae ikke blot, hvorledes Deres Ethik er anlagt, men for at forstaae i Almindelighed, hvad Ethik er og bør være. Jeg maa bekjende, at det er gaet mig, som De siger S. 72, f. Ex. med Rothe, at der, hvor han kommer til Sagen en detail, har jeg vel kunnet s. 241finde det Righoldige og Sunde i en enkelt Paragraph, naar jeg dvælede ved den; men til at læse det Hele i Sammenhæng har jeg ikke haft Taalmodighed. De vil tage Sagen anderledes, og hvorledes, det kan jeg ane af det, De har givet, Derved er da vistnok paany det Ønske vaagnet, at baade De og jeg maa opleve at see Deres Værk fuldendt. Men da jeg maa sige mig selv, at Sandsynligheden kun er ringe for mit Vedkommende (for Deres holder jeg den endnu fast), saa lader jeg dette hvile; det skal ikke forstyrre mig Glæden over, hvad jeg har faaet, og hvori jeg dog har det Væsentlige.

Endnu et Forsøg har jeg efter min Hjemkomst gjort med Deres Ethik, idet jeg har forelæst Noget af den for min Svigerinde, som i 16 Aar har styret mit Huus. Hun har i sin Barndom maattet savne det Meste af det, vi gjerne betragte som Betingelse for Dannelse, og har siden ikke kunnet indhente det; hvad hun i en ældre Alder læste eller hørte forelæse i min Faders Huus, hvor hun har tilbragt en Deel Aar, og senere hos mig, var indskrænket til Modersmaalet, og har meest været Digterværker og Opbyggelsesskrifter. Hendes Dannelse er saaledes egentlig alene den tillevede, men har just derved faaet et særegent Præg; og trods dens Mangler i udvortes Henseende kalder jeg den ægte, ethisk ægte: den har sin Rod i hendes egen lille Huusholdning, men har derfra bredt sig langt videre ud, end man mærker. Jeg har aldrig før læst Noget for hende af denne

Art; thi om hun og har hørt enkelte Blade af Deres polemiske Skrifter, saa var dette dog ikke ganske af denne Art. Men da hun mærkede, hvormeget Deres sidste Bog beskæftigede mig, og hun havde faaet en Forklaring af Titelen, vilde hun gjerne vide noget Mere. Jeg læste s. 242 Afsnittet „Forløsning og Emancipation“ og igjen § 14. Der har været en Deel i det Enkelte, som hun ikke ganske har kunnet fatte, ikke heller med de Forklaringer, jeg kunde føie til; men det Hele gjorde et mægtigt Indtryk paa hende, og Hovedsagen er jeg vis paa, hun har forstaaet, skjøndt det nok vilde fattes hende paa Ord til at udtrykke, hvad hun mere saae end hørte. Jeg troer, den sidste Tids store Begivenheder have givet hende det bedste Bidrag til at forstaae Forskjellen mellem Forløsning og Emancipation og til at forstaae Prometheuslidelsen.

Jeg har kun nævnet Lidt af det Meget, jeg har fundet i denne Bog, og hvad jeg har nævnet, maa kun forstaaes eksempelvis (Exempler vælges jo ikke ganske tilfældigt). Hvor meget jeg har følt mig hjemme i Deres Tankegang, har jeg dog mødt Meget, som jeg maa kalde nyt, — i Afsnittene om Gud (hans Legemlighed), om Synden (den fortræffelige § 29), om den frie og bundne Villie! Der var Meget, hvorom jeg maatte sige som Dornen: „det maa overveies“, skjøndt jeg neppe var kommen til at bruge dette Udtryk paa samme Sted som han. Det Nye har jeg ogsaa fundet i de Partier, jeg forud kjendte; jeg maatte paa eengang undre mig over, at det der fyldte saa meget i min Phantasie, kunde rummes paa saa faa Blade, og at der var saa Meget tilbage, som nu først kom frem. Jeg har mærket, at naar jeg er kommen til Ende med Bogen, vil jeg først ret kunne begynde.

Naar De har meent, at Deres Ethik vilde faae en større Betydning og for en større Læsekreds end Dogmatiken, saa er jeg ganske overbeviist herom, — ikke blot fordi den kaster et nyt Lys over saa Meget i Dogmatiken, s. 243 stiller det i en Belysning, hvori de Fleste bedre kunne faae Øie derpaa; ikke heller blot fordi Ethiken ligger den almindelige Bevidsthed nærmere end Dogmatiken, — fordi De har skrevet Deres Bog med Bevidstheden herom og med et udtrykkeligt Forsæt og et stort Held i denne Henseende. Men jeg tør endnu føie til: fordi der ligger 22 Aar imellem Dogmatiken og Ethiken, fordi denne derfor er langt fuldere af Erfaring og Oplevelse, indre og ydre, fordi man heelt igjennem mærker, at man har ikke blot med en Tænker at gjøre, men med en Levende, En, som lever og har levet. Jeg har ved hvad jeg læste stadig maattet tænke paa Dem selv, — saaledes ved § 25; thi De har i denne Bog viist, hvad det vil sige at assimilere i det størst mulige Omfang, Intet at overse, Intet foragte, hvori der kan være Velsignelse, men da og at øve en alvorlig og grundig Critik, — og saaledes at producere. Det Første, der maa kræves af en Ethik, er dog, at den øver Retfærdighed til alle Sider; det gjør Deres Bog, og den vil da og ved Retfærdighedens og Sandhedens Aabenbarelse anbefale sig for Samvittighederne. — Naar De en anden Gang har yttret, at Tiden er ikke gunstig for et Arbejde som dette, da kan De have Ret — tildels: Interesserne gaae overveiende i andre Retninger. Men kan der ikke tillige siges, at ingen Tid kunde være gunstigere end denne, som for de Alvorligere Slag i Slag lægger det for Dagen, hvor det maa ende, naar man ikke har noget Høiere at styre efter?

De veed, kjære Biskop Martensen, at det er Dem, der har aabnet mine Øine for Ethikens Betydning. I mine Studenteraar var Ethiken mig „det Kjedeligste og Trivielleste“ af Alt; derefter gik der en lang Tid, hvori jeg Intet savnede; jeg meente at have Alt i Dogmatiken, s. 244— eller jeg følte et Savn, som jeg dog ikke forstod. Nu staaer Alt ganske anderledes for mig, og naar jeg nu vil forsøge at udtrykke, hvad det er, jeg skylder Dem, i et Billede, som har paatrængt sig mig, saa maa jeg kalde Dogmatiken Adam, som giver alle Ting Navne og er bestemt til Herre, men Ethiken er Eva, „de Levendes Moder“, som vel er tagen af Mandens Side, men uden hvem han ikke kan have sit Gode, sin Herlighed, ikke kan opfylde Jorden og gjøre sig den underdanig. Da jeg havde Dogmatiken alene, var den jo dog ikke ene, dens Medhjælperinde var usynlig med, som tidligere i lange Tider; men jeg trængte til at faae hende at see. Mon De kan forstaae min Glæde over, at denne Bog er kommen til Verden, og at det er mig, som om en Deel af mig selv er bleven til?

Men jeg vil jo endnu ofte komme tilbage til denne Gjenstand, og da maaskee kunne takke Dem bedre; og jeg har jo det Haab, at jeg skal snart komme til at tale med Dem. Gud velsigne Dem for Alt, hvad jeg har fra Dem !

Med hjertelig Taknemlighed og Hengivenhed.

Deres O. Laub.